

EUSKARAREN KASU-MARKAKETAREN ALDAKORTASUN DIALEKTALA

Gontzal Aldai

(Universidad del País Vasco / Euskal Herriko Unibertsitatea)

Abstract

In this talk I present a summary of the works I have published in the last years on Basque case-marking, where I make the point that there is important dialectal variation regarding this issue. Even though there are many complications in the Basque data which pose difficulties for any analysis, the main conclusion from my work is that Western Basque's case-marking should be considered semantically-aligned (i.e. split-intransitive) instead of ergative. As for Central and Eastern Basque's case-marking, I argue that it could (still) be considered ergative, but also that it is not too different from a semantic alignment. Diachronically, it seems all dialects of Basque are evolving towards a more consistent semantic alignment, as younger generations of speakers of Central and Eastern Basque tend to use the ERG case-marker with unergative verbs.

1. Sarrera

2002 urtean amaitu nuen tesian, orripeko ohar batean, zera aipatzen nuen (Aldai 2002: 47-48):

I cannot pursue in this work the complex issue whether Modern Basque should be considered (predominantly) ergative-absolutive or active-inactive. The terminology I will be using is the traditional one which assumes that Basque is morphologically ergative. However, this question is open to discussion and clearly needs more empirical work. In addition, the dialectal division seems fundamental in this case, to the extent that we may perhaps need to talk about eastern dialects being ergative and western dialects being active-inactive or agentive-nonagentive.

Ohar hori jartzera eraman ninduen ikusteak euskal aditz iragangaitz batzuek bi erregimen posible zituztela (ABS eta ERG), baina gehienetan subjektu ABSa ekialdeko euskalkietan bakarrik agertzen zela, mendebaldeko euskalkietan ERGa erabiltzen zen bitartean. Harrezkero, hasi nintzen euskal ergatibotasunaren gai honetaz ikertzen, eta atera dudan ondorioirik garbiena da delako gaia ikaragarri konplexua dela eta, beraz, ez dela asetzen inola ere ohar txiki batekin.

Ponentzia honetan ez dut gauza berri askorik plazaratuko, baina bai saiatuko naitzela azken urteotan argitaratu ditudan lanetako ikerketaren ideia nagusiak islatzen eta zenbait puntu argitzen; zeren, ikusiko denez, asko baitira gai honetan dauden zailtasunak. (Nire ikerketari buruzko informazio gehiagorako, jo bedi bibliografia atalean aipatzen diren lanetara).

2. Zailtasunak

Hizkuntza bati ezaugarri zehatz baten arabera etiketa tipologiko bat ezarri nahi zaionean, batzuetan gerta daiteke delako hizkuntza ez dela hain erraz sailkatzen. Hori berori gertatzen zaio euskarari, kasu-markaketari dagokionez, eta ondorioz laguntzailleen hautaketari dagokionez ere, ezaugarri bi hauek batera baitoaz.

Euskararen kasu-markaketak zailtasun asko dauzka deskribatu, sailkatu edo analizatzeko orduan; haien artean, ondoko lerroetan aurkeztuko ditudanak daude, alegia: aditz iragangaitzen arteko aurkaritza semantikoa zehaztea eta ulertzea; bestelako faktoreak aurkitzea (maileguen joera barne); *egin*-konposatuak bereiztea; aditz inergatibo bakunak kontuan hartzea; eta batez ere aldakortasun dialektala eta soziologikoa (adin araberakoa) sakonki ikertzea; hori guztia dimentsio historikoa ere alde batera utzi gabe.

3. Euskal aditz iragangaitzen arteko aurkaritza semantikoaz

Funtsean, kasu-markaketa ergatiboaren eta kasu-markaketa semantikoaren artean desberdintzeko, begiratu behar dena da ea aditz iragangaitzen barruan bi talde semantiko osagarri dauden ala ez, zein islatzen baitira kasu-markaketa ezberdinetan (hots, kasu-markaketari dagokion *split intransitivity* delakoan). Levinek (1983) euskal aditz iragangaitzen artean oposizio semantiko bat bazela proposatu zuen, eta oposizio hori kasu-markaketan islatzen zela. Haatik, Trask (1997, 2002), adibidez, horren kontra azaldu zen, esanez bi talde semantiko osagarri ez zirela existitzen.

Beraz, finkatu behar den lehenengo gauza da ea bi talde semantiko horiek existitzen diren ala ez (beharbada, nahikoa lan erraza dirudiena). Alabaina, bi talde semantiko osagarri aurkitzeko asmoz, jakin behar dena da zer oposizio semantikok desberdintzen dituen bi talde horiek. Beraz, gauzak zailtzen hasten dira da goeneko.

Tradizionalki, oposizio hori agente (egile) vs. paziente (jasaile) bezala izan da ulertua (Levin 1983). Baina honen aurka Traskek (2002: 271) zera esaten du:

Basque possesses a sizeable number of intransitive verbs which unquestionably take *agent subjects* but which are morphologically strictly intransitive in all varieties, such as *joan* 'go', *etorri* and *jin* 'come', *sartu* 'enter', *igan* 'go up', *jaitsi* 'go down', *jaiki* 'get up', *etzan* 'lie down', *zutitu* 'stand up', *belaunikatu* 'kneel', *jantzi* 'get dressed', *erantzi* 'get undressed', *ezkondu* 'get married', and many others.

Orduan, Trasken ondorioa ondokoa da (2002: 271-272):

Levin (1983, 1989) suggests that the class of vTm ['verb intransitive with transitive morphology'] verbs in Basque is semantically motivated, specifically that they represent the class of unergative verbs or intransitive verbs with *agent subjects*, while simple intransitive verbs represent unaccusative verbs, those with *non-agentive subjects*. This seems unlikely. [...] [The data are] hardly encouraging for any attempt to see the vTm verbs as semantically motivated.

Aspaldion idatzi ditudan lanetan proposatu dudana da euskal aditz iragangaitzen artean badela kasu-markaketan islatzen den oposizio semantiko bat, baina oposizio

hori ez dela oinarritzen agente vs. paziente aurkaritzan (edo agente vs. ez-agente aurkaritzan), paziente vs. ez-paziente aurkaritzan baizik.

Honez gain, ondokoa ere proposatu dut: oposizio horrek bi talde semantiko be-reizten dituela, baina taldeok ez direla zeharo osagarriak, talde bietan ager daitezkeen zenbait aditz badaudelako. Beraz, proposatzen ari naizen oposizioa ez litzateke guztiz diskretua, baizik eta prototipo bitan oinarritutakoa: proto-pazientea eta proto-ez-pazientea. Hortaz, prototipo bietatik hurbilen dauden aditz iragangaitzek kasu-marka bakarria hartuko lukete: ABS ala ERG. Baina prototipoetatik urruntzen diren aditz iragangaitz batzuek, hots, bitarteko jarrera duten zenbait aditz iragangaitzek, bai ABS bai ERG markak, biak, har litzakete.

Proto-pazientea eta proto-ez-pazientea definitzea ez da kontu erraza. Dowtyri (1991) jarraituz, ezaugarri batzuk ezarri dizkiot hauetako prototipo bakoitzari. Horrela, proto-pazienteak ondoko oinarritzko ezaugarriak izango lituzke: a) egoera edo jarrera aldaketa, b) telizitatea, eta c) jasankortasuna. (Xehetasun gehiagorako, ikus Aldai 2006, 2009). Hortaz, telizitatea inplikatzan ez duten aldaketa iragangaitzek (nahiz eta aldaketak izan) ez dute oso paziente prototipikorik eramaten. Adibidez, *eboluzionatu*, *aldatzen joan*, edo *gora egin* bezalako predikatu iragangaitzek ez dute erakusten subjektu paziente prototipikoa. Bai, ordea, *altxatu*, *apurtu*, *erori*, *eseri*, *heldu* edo *hil* bezalako predikatuek (aldaketa telikoe); eta gainera, ez bakarrik ez-agentiboak direnean (*apurtu*, *erori*, *hil*) baina baita agentiboak direnean ere (*altxatu*, *eseri*, *heldu*).

Azkenez, jasankortasuna (*affectedness*) definitzea nahiko zaila da. Hirugarren ezaugarri honekin adierazi nahi dena zera da: subjektu iragangaitz batzuek jasaten dutela aditzak adierazten duen ekintzaren (edo egoeraren) ondorioa, eta beste subjektu iragangaitz batzuek, aldiz, ez dutela holako ondorioa jasaten. Lehen motako subjektuek ‘jasankortasuna’ inplikatzan dute. Egoerei dagokionez, jasankortasunak egoera-adjektiboan antzeko ezaugarri bat inplikatzan du subjektu iragangaitz hauetan (adibidez, *egon*, *izan*, *etzan*). Ekintzen kasuan, ordea, jasankortasunak emaitza bat inplikatzan du, zeina subjektuari baitagokio. Azken kasu honetan, telizitatea eta jasankortasuna korrelazioan egoten dira (adibidez, *apurtu*, *heldu*, *hil*). Baina badaude aditz batzuk non, telizitatea izan arren, ez baitute nahitaez jasankortasuna adierazten (adibidez, *lehertu*). Jasankortasunari buruzko eztabaida gehiagorako, ikus 14. atala.

Bestalde, ez-paziente prototipikoei kontrako ezaugarriak izango lituzkete. Beraz, aldaketak baino, prozesuak edo aktibitateak dira subjektu ez-pazientea eramaten duten predikatu iragangaitzak, eta hauen artean igortze edo isurtze (emisio) prozesuak daude. Ondorioz, subjektu iragangaitz ez-paziente tipikoak ez dagozkie aktibitateei bakarrik —adibidez, *lan egin*, *dantza egin*, *korrika egin* edo *igeri egin*— baizik eta emisioei ere, *oihukatu*, *zaunka egin*, *zarata egin*, *zurrunga egin* edo *distiratu* kasu.

Zeresanik ere ez dago, kasu-markaketari dagokionez, subjektu paziente tipikoa eramaten duten aditz iragangaitzek ABS marka erakutsiko dute; eta, aldiz, subjektu ez-paziente tipikoa daramatenek ERG marka. Tradizio luzeari (nahiz eztabaidagarriari) jarraituz, aurreneko aditzak aditz iragangaitz ‘inakusatiboak’ izendatuko ditut, bigarrenak, aldiz, ‘inergatiboak’. Hau da:

- (1) a. Subjektu *pazientea* daukatenean → ABS → aditz iragangaitz *inakusatiboak*
- b. Subjektu *ez-pazientea* daukatenean → ERG → aditz iragangaitz *inergatiboak*

4. Bestelako faktoreak

Ez da euskararen aditz iragangaitzen arteko oposizio semantikoa ulertzea zailtasunak ekartzen dituen gauza bakarra. Semantika ulertzeaz gain, badaude bestelako faktoreak euskararen kasu-markaketaren auzia benetan zail dezaketenak. Hauen artean garrantzitsuena *egin*-konposatuen arazoa litzateke. Baina *egin*-konposatuek dakarten zailtasuna alde batera utzirik ere, badaude bestelako faktoreak: esate baterako, euskal aditz iragangaitz bat hitz zaharra ala mailegu berria den; edota euskara batuan erabiltzen den aditz iragangaitz bat (ad. *mintzatu*) norberaren euskalkikoa den ala beste euskalki batetik hartua izan den.

Nola moldatu behar diren faktore hauek modelo psikolinguistiko batean oso zaila da azaltzeko. Baina, garbi dagoena zera da: delako modelo hori (haurren jabe-kuntza barne) osorik egon dadin, aipaturiko faktore hauek kontuan hartu behar dira. Honek ez du esan nahi euskal hiztun batek jakingo duela aditz bat zaharra ala berria den. Baina euskal hiztun (elebidun) batek bai jakin dezakeela aditz bat bere bigarren hizkuntzan existitzen denetz, baita beste hizkuntza horretan zer joera sintaktiko daukan ere; adibidez, zer laguntzaile mota edo zer izenordain klitiko darman beste hizkuntzan (maileguen gaiari buruz, ikus 13. atala). Honez gain, kasu batzuetarako behintzat, memorian oinarrituriko jabe-kuntza lexikala ezin da alde batera utzi faktore psikolinguistiko bezala, joera kontserbadore batzuk azal bailitezke modu horretan.

5. *Egin*-konposatuak

Behin euskal aditz iragangaitzen arteko oposizio semantikoa finkatuz gero, aurkitzen den aurreneko arazoa ondokoa da: aditz iragangaitz inergatiboen barruan egon beharko lirakeen aditz asko (beharbada, gehienak) ez direla aditz bakunak, aditz konposatuak baizik. Hauetariko gehiengo batek *egin* aditza dauka *light verb* bezala. Hau da, euskal aditz inergatibo gehienak *egin*-konposatuak dira.

Datu hau, nik uste, nahikoa adierazgarria da euskal aditz iragangaitzak lexikoki antolatuta nola dauden ulertzeko (cf. Levin 1989). Alabaina, aditz iragangaitzen arteko zatiketa lexikal hori existitzea ez da aski esateko euskararen kasu-markaketak zatiketa bera islatzen duela. Horrela, Traskek zera argudiatu zuen (2002: 271):

It seems far more plausible to conclude that the *VTM* verbs which are compound in form are morphologically transitive for that very reason: etymologically, they are collocations with such literal senses as 'do sleep', 'do laughter', 'do snoring', 'do good', 'give pain' and 'give word', and so their transitive morphology can be entirely explained by their origin, with no appeal to semantics.

Traskekin ados nago *egin*-konposatuen (eta beste aditz inergatibo konposatuen) jatorri konposatuak euren morfologia iragankorra eta euren subjektu ERGa azal ditzakeela. Hortaz, hemen ez daukagu zertan proposatu ergatibotasunetik aldentzen den kasu-markaketa berezirik (hots, semantikorik): aditz hauek iragankorrak izango ziren jatorriz, eta beraz, morfosintaktikoki, subjektu ERGa eskatuko zuten.

Egia esan, Trasken obserbazioa zuzena bada ere, kontuan hartu behar da horrek ez duela dena azaltzen: kasu-markaketa bai, baina hautaketa lexikala azaltzeke gelditzen da. Hau da, orain azaldu beharko litzateke zergatik, aditz iragangaitzen artean, iner-

gatiiboak diren, hain zuzen, —oso portzentaje handi batean, behintzat— gramatikalizazio iturri hori (hots, *egin*-konposatuena) hartzen dutenak.¹

Dena den, momentuz, kasu-markaketari dagokionez, gauzak ondo azalduta daude *egin*-konposatuen gramatikalizazio iturria aipatuaz. Alabaina, arazorik larriena ez da aditz inergatibo konposatuek ekartzen dutena; segidan ikusiko dugunez, benetakoa auzia aditz inergatibo bakunek ekartzen dute.

6. Aditz inergatibo bakunak (ez-konposatuak)

Nahiz eta aditz inergatiboen gehiengo batek aditz konposatuen itxura daukan, badaude aditz inergatibo bakunak ere. Esan dudana bezala, euskararen kasu-markaketaren benetako eztabaida aditz inergatibo bakunek sortzen dute. Izan ere, hauek dira kasu-markaketa motaren auzia, alde batera ala bestera, aska dezaketena.

Levinen hipotesia zuzena balitz (hots, euskararen kasu-markaketa semantikoa, i.e. *split-intransitive*, balitz), aditz inergatibo bakunek subjektu ERGa eskatu beharko lukete; eta, jakina, aditz inakusatibo bakunek subjektu ABSa. Aldiz, Trasken hipotesia zuzena balitz (hots, euskararen kasu-markaketa ergatiboa balitz), aditz iragangaitz bakun guztiek, bai inakusatiboek eta bai inergatiboek, subjektu ABSa eraman beharko lukete.

Ikusiko dugunez, datuek ez dute guztiz berresten ez Levinen hipotesia ez eta Traskena ere. Gauzak uste baino konplexuagoak dira; eta hemen sartzen da kon-tuan aldakortasun dialektala, ponentzia honen gai nagusia. Alegia, gaur egungo euskalkiek ez dutela jokaera berdina erakusten aditz inergatibo bakunen kasu-markaketan.

7. Aldakortasun dialektala

Lehenengo inpresioan hartu nuen susmoa, hots, ekialdeko euskalkiek eta mendebaldekoek ez dutela berdin jokatzeko kasu-markaketari dagokionez, berretsi egin da azken urteotan egin dudana ikerketan. Esan beharra dago, dena den, zenbait zailtasun agertzen direla hemen ere, zeintzuek eragin handia baitute euskalkien arteko aldakortasuna analizatzeko orduan. Izan ere:

- batetik, aipatu dudanez, gutxi dira auzi honetan erabakigarriak diren aditz bakunak, eta hortaz kili-kolo geratzen da analisi orokorra hain aditz gutxitan oinarriturik egin behar bada;
- bestetik, euskalkiek daukaten aldea ez da aditz inergatibo bakunen kasu-markaketa motan (eta hortaz laguntzaile hautaketan) bakarrik islatzen; aditz inergatibo bat bakuna ala konposatua den ere euskalkien arabera aldatzen da.

Horrela, orokorrean, ekialdeko euskalkiek (batez ere zubererak) nahikoa aditz inergatibo bakun daukate; baina mendebaldeko euskalkiek, orokorrean (eta batez ere

¹ *Topo egin, behaztopa egin*, eta (*tx*)*irrist egin* bezalako aditzak izango liriteke *egin*-konposatu iragan-gaitzen artean inergatibo ez diren apurrak.

bizkaierak), oso aditz inergatibo gutxi erabiltzen dute. Hala eta guztiz ere, hipotesi nagusia (hots, euskalkien arteko aldakortasunarena) bere horretan mantentzen daitekeela ikusiko dugu. Horretarako, segidan aurkeztuko ditut aspaldion bildu ditudan datuak eta atera ditudan ondorioak.

8. Nire ikerketa

Nahiz eta gutxi izan (mendebaldean, batik bat), aditz inergatibo bakunak dira euskararen kasu-markaketa motaren auzia aska dezaketena. Beraz, dauden aditz inergatibo bakunak kontuan harturik, azterketa bat egin dut euskalkien arteko aldeak aurkitzeko asmoz. Egin dudana ikerketa ez nuke inola ere hartuko behin-betikotzat, lehenengo hurbilketatzat baizik. Hortaz, oraindik badaude gauza asko ikertzeko, bereziki dialektologoei azter ditzaketena. Batez ere, herriz herriko ikerketa litzateke beharrezkoena, nahiko herri gutxi ukitu bainuen nik.

Edozein kasutan, ondoko herrietan egon nintzen jendeak aditz inergatibo bakunak nola erabiltzen zituen ikertzen:

(2) Bizkaian eta Gipuzkoan:	behaketa orokor bat, herri zehatz batzuetara joan gabe
Nafarroan:	Arizkun eta Erratzu (Baztan)
Lapurdin:	Biriatu (Hendaiako kantoia)
Azkaine (Donibane Lohitzuneko kantoia)
Sara (Ezpeletako kantoia)
Nafarroa Beherean:	Banka eta Urepele (Baigorriko kantoia)
Donibane Garazi eta Ezterenzubi (Garaziko kantoia)
Zuberoan:	Maule (Mauleko kantoia)
Atharratze eta Zunharreta (Atharratzeko kantoia)

Herriak arbitrarioki aukeratu nituen, eremu nahikoa zabala besarkatu nahirik. Seguruena, Nafarroa da islatzerik txarrena daukan herrialdea. Beraz, ikerketa hau Nafarroan askoz gehiago sakon daiteke (baita beste herrialdeetan ere, jakina, Bizkaia eta Gipuzkoa barne).

Herri bakoitzean hiruzpalau pertsona elkarrizketatu nituen (normalean euren etxeetan), dagokigun gaia helburu izanik. Ez nion jarraitu oso hertsiki esku-liburuetan (esaterako, Schütze 1996) eskatzen den metodologiari; baina nik uste dut in-trospekzioak, idatzien arakatzek, edo aditu bati egindako kontsulta zuzenak eman ditzaketena emaitzak baino emaitza hobekoak lortu ditudala datu bilketa honekin. Hasieran, elkarrizketa bat egin (eta batzuetan grabatu) nuen pertsona bakoitzarekin, galdera zuzenik egin gabe, baina elkarrizketa nolabait interesatzen zitzaizkidan gai batzuetara bideratuz: adibidez, janarien orduak, (euskaraz) hitz egitea, eta abar. Horrela, saiatzeko nintzen aditz inergatibo bakunak libreki nola erabiltzen zituzten ikusten. Geroago, zuzenean galdetzen nien aditz inergatibo bakun batzuekin esaldi bana egiteko. Azkenean, elkarrizketa amaitutzat jo eta gero (eta euren horixe esan eta gero) beti luzatzen zen solasaldia, egoera lasaiago batean edo, non (batzuetan) ikertutako aditzak berriro erabiltzen baitzituzten.

9. Aditz inergatibo bakunen zerrenda

Mailegu berriak, neurri batean, alde batera utzirik (ikus behereago), ondoko aditz inergatibo bakunak erabili ditut nire ikerketan.

(3) Euskal aditz inergatibo bakunen zerrenda bat:

- a) higidura moduak: *korritu* / *lasterkatu*, *hegatu* / *airatu*, *igerikatu*, *paseatu*, *sal-tatu* / *jauzi*;
- b) gizakien (edo bizidunen) ekintza agentiboak: *dantzatu*, *jostatu* / *jolastu*, *jokatu*, *borrokatu* / *gudukatu*, *iharduki* / *aharratu*, *bidaiatu* / *biajatu*, *arran-tzatu*, *laboratu* / *trabailatu*, *erreusitu*, *erauntsi* / *jardun*;
- c) gizakien (edo bizidunen) ekintza ez-agentiboak (iraupen luzeko aditzak barne): *barautu*, *deskantsatu* / *pausatu*, *beilatu*, *erreinatu*, *sufritu* / *padezitu*, *iraun*, *tardatu* / *luzatu* / *berandu*;
- d) mintzaira aditzak: *mintzatu*, *solastatu*, *elekatu*, *hizketatu*, *xarduki*;
- e) janari aditzak: *bazkaldu*, *afaldu*, *gosaldu*;
- f) aditz inergatibo bakun bizigabeak: *irakin* (*irakitu*, *herakitu*), *argitu* / *distiratu* / *dirdiratu* / *izarniatu*, *buhatu* / *jo leman* (haizeak), *jo* / *eman* (eguzkiak), *hartu* (landareak), *kurritu* (urak).

Aditz inergatibo bakunen eskasiaren arazoa garbi geratzen da aurreko zerrenda (ez luzea) ikustean. Are garbiago geratzen da aditz inergatibo bakunek mendebaldean daukaten egoera. Izan ere, goiko zerrenda oso luzea ez bada ere, are laburragoa litza-reke mendebaldeko euskara estandarrean arruntak diren aditzak bakarrik aukeratuko bagenitu. Gorago aipatu denez, mendebaldean *egin*-konposatuak dira ohikoena. Dena den eta edozein kasutan, ondoko zerrendako aditzak ezin dira arrarotzat hartu, ez eta mendebaldeko erabilera estandarrean ere:

(2) Ohiko aditz inergatibo bakunen zerrenda:

- korritu*, *paseatu*, (*saltatu* = salto egin), (*dantzatu* = dantza egin), *jolastu*, *jokatu*, (*borrokatu* = borrokan egin), *biajatu*, *jardun*, (*barautu* = barau egin), *deskan-tsatu*, *erreinatu*, *sufritu*, *iraun*, *tardatu*, (*mintzatu* = hitz egin), *bazkaldu*, *afaldu*, *gosaldu*, *irakin*, *argitu*, *distiratu*, *jo* (haizeak), *eman* (eguzkiak)

Beraz, zerrenda (txiki) bat badaukagu, baita mendebalderako ere, non iker baita-zakegu aditz inergatibo bakun batzuen jokaera.

Nik zera proposatuko nuke auzi hau, neurri batean, konpontzeko asmoz: esperi-mentu psikolinguistikoak egin daitezten, *dantzatu* bezalako aditz inergatibo bakunak (mendebaldeko hizkera arruntean gutxitan harrapatuko direnak) Bizkaiko eta Gipuz-koako hiztunen artean ikertzeko. Horrela, egoera experimental batean ikus daiteke:

- a) aditz horiek zer neurritan onartzen diren (beste aditz batzuekin konparatuta); eta
- b) onartzen diren neurrian, ea hiztunek subjektu ABSa ala subjektu ERGa nahiago duten.

10. Janari aditzak

Beharbada interesgarrienak aurreko zerrendan (edo behintzat interesgarrieneta-koak) janari aditzak (*afaldu*, *bazkaldu*, *gosaldu*) suertatu zitzaizkidan. Izan ere, janari

aditzak euskalki guztietan izaten dira bakunak, eta beraz konparazio dialektala egiteko oso aproposak agertzen zaizkigu. Are gehiago, historikoki (ikus beherago) janari aditzak oso ondo daude dokumentatuta. Beraz, janari aditzak ikertzea beste aditz asko aztertzea baino zehatzagoa izan daiteke.

Euskaltzaindiak adierazten duenaren arabera (*Hiztegi Batua*; Euskaltzaindia 2000: 489, 513, 578), janari aditzek subjektu ERGa eramaten dute Hegoaldean (B, G, N), eta ABSa eramaten dute Iparraldean (L, NB, Z). Lafittek (1962: 189-190), aldiz, “verbes déponents” direlakoan artean sailkatzen ditu janari aditzak nafar-lapurtera literariorako (hots, subjektu ERGa hartzen duten aditz iragangaitzen artean), nahiz eta gero zera gehitzen duen: “*Afaldu, askaldu, bazkaldu, gosaldu, ... supportent très bien la conjugaison intransitive sans changer de sens: barda elgarrekin afaldu gira*” (1962: 190).

Nik bildu nituen datuen arabera, ordea, ez Nafarroan (Baztanen) bakarrik baina baita Lapurdin (Biriatuan, Azkainen, Saran) eta Nafarroa Behereko mendebaldean (Bankan, Urepelen), janari aditzek subjektu ERGa hartzen dute. Berritot diot: datu hauek konfirmatu beharra legoke; baina nahiko datu garbiak bildu nituen nik. Bali-teke Lapurdiko beste herri batzuetan, eta are aipatutako herrietan bertan, beste hitz-tun batzuek ABSa erabiltzea janari aditzekin. Alabaina, nik Lapurdin aurkitutakoa (nire lagin txikiarekin, jakina) subjektu ERGa da.

Nafarroa Beherean, aldiz, bai subjektu ERGa eta bai subjektu ABSa ere aurkitu nituen janari aditzekin. Aipatu bezala, mendebaldean (Bankan, Urepelen), subjektu ERGa topatu nuen, nahiz eta adineko gizon batek Bankan zalantzak erakutsi zituen berriro galdetu nionean (hasieran subjektu ERGa erabili zuen *afaldu* aditzarekin). Ekialdean (hots, Garazin), ostera, subjektu ABSa aurkitu nuen gehienbat. Esan beharra dago, dena den, hemen (Donibane Garazin) bai topatu nuela bariazio handia. Hitz-tun gehienek subjektu ABSa erabili zuten janari aditzekin, baina bazeuden hitz-tun batzuk zeintzuek, ERGa erabili ez ezik subjektu ABSaren aurka azaldu baitziren. Behin eztabaida txiki bat piztu zen subjektu ABSaren aldekoen eta subjektu ERGa-ren aldekoen artean.

Azkenez, Zuberoan (Maulen, Atharratzen, Zunharretan), beti jaso nuen subjektu ABSa janari aditzekin, eztabaidarik gabe.

11. Ondorioak

Aurreko atalean aztertutako janari aditzak, nik uste, oso baliagarriak dira euskalkien artean aditz inergatibo bakunek erakusten duten aldakortasuna bere osotasunean deskribatzeko. Bizkaian eta Gipuzkoan, janari aditzek, eta orokorrean aditz inergatibo bakun gehienek (ia guztiek, Bizkaian behintzat), subjektu ERGa darimate. Nafarroan eta Lapurdin (nire ikerketaren arabera bederen) janari aditzek subjektu ERGa eskatzen dute baita. Alabaina, ez da hau gertatzen aditz inergatibo bakun guztiekin, *mintzatu, borrokatu, saltatu, jolastu* eta beste askok subjektu ABSa eramaten dutelako. Azkenez, Nafarroa Beherean eta, batez ere, Zuberoan, janari aditzek eta orokorrean aditz inergatibo bakun gehienek subjektu ABSa hartzen dute.

Beste modu batera deskribatu liteke euskalkien arteko aldakortasun sinkroniko hau: Bizkaitik hasi eta Zuberoaraino aditz inergatibo bakunek gero eta subjektu ERG gutxiago erakusten dute eta, beraz, gero eta subjektu ABS gehiago hartzen. Neurri

batean esan daiteke aldakortasun hau nahiko graduala dela. Hau ez da harritzekoa kontuan hartzen badugu lexikoari dagokion aldakortasunaz ari garela. Hots, sarrera lexikal asko (i.e. aditz asko) daudenez inplikaturik oposizio honetan, oso irudi konplexua ager dakiguke, eta izan ere agertu egiten zaigu.

Hala ere, hiztun bakoitza bere aldetik harturik, eta aditz inergatibo bakun tipi-koenak kontsideraturik (*mintzatu*, *borrokatu*, *jolastu*, *saltatu*), nik esango nuke aurkitzen dugun aldakortasuna askoz diskretuagoa dela. Hau da, hiztun bakoitza ia-ia talde bitarik batean sar daiteke, nahiko joera homogeneoa erakusten duelarik. Hiztun asko, batez ere Bizkaikoak eta Gipuzkoakoak, talde batean sar genitzake, non aditz inergatibo gehienek subjektu ERGa hartzen duten. Beste hiztun asko, batez ere Zuberoakoak eta Nafarroa Beherekoak, beste talde batean sartuko genituzke, non aditz inergatibo gehienek subjektu ABSa hartzen baitute. Azkenez, Nafarroako hiztun gehienak mendebaldearekin batera joango lirarteke, eta Lapurdiko hiztun gehienak ekialdearekin batera; baina nolabait trantsizioko eremuak osaturik (Egia esan, Baztango eta Lapurdiko hiztunen artean ez nuen aurkitu ezberdintasun handirik. Baina lehenago esan dudan bezala, Nafarroako hizkerak nahiko errepresentazio murrizta daukate nik hartutako laginean).

Ondorioz, mendebaldeko kasu-markaketak sistema semantikoa erakutsiko luke. Baina ekialdeko kasu-markaketa ergatibo(ago) izango litzateke.

12. Gazteen hizkera

Esan gabe doa nire ikerketan aurkitu nuen eta arestian deskribatu dudan ereduak salbuespen batzuk erakutsi zituela. Hauen artean, garrantzitsuena gazteek islatzen zutena izan daiteke.

Baztango, Lapurdiko eta are Nafarroa Behereko gazte batzuek subjektu ERGa erabiltzeko joera garbia erakusten zuten, baita euren nagusiek subjektu ABSa erabiltzen zuten aditz inergatibo bakun batzuekin ere.

Horrela, Saran elkarrizketatu nuen hamar urteko haur batek (bere amarekin batera elkarrizketatu nuen) subjektu ERGa erabili zuen *dantzatu* eta *mintzatu* aditzekin (baina ez *jostatu* aditzarekin: *divertirse?*). Aipagarria da haur honen amak komentatu zuena bere semearen erabilera desberdina entzun zuenean. Zera esan zuen amak: bere semearen erabilera, eskolan ikasitako euskara batutik etor zitekeela. Oso ohar garrantzitsua, amarena. Alabaina, kontuan har bedi, “euskara batua” Euskaltzaindiak finkatzen duena baldin bada, haur honen eragina ez datorrela “euskara batu ofizial” dei dezakegun horretatik (cf. Euskaltzaindia 2000: 532, 662). Aitzitik, mutil honen hizkerak jaso duen eragina “mendebaldeko euskara batu ez-ofiziala” edo dei genezakeen batetik letorke.

Sarako mutilarenak bezalako (edo antzeko) emaitzak lortu nituen Ezterenzubiko gazte adolezente birekin, eta Erratzuko 24 urteko gazte batekin. Egia esan, azken honena konplexuagoa izan zen. Baztango gazte honek nahiko joera homogeneoa erakutsi zuen elkarrizketa egin nionean, beti ere subjektu ABSa erabiliz aditz inergatibo bakunekin (*solastu*, *saltatu*, *jostatu*, *borrokatu*). Alabaina, elkarrizketa amaitutzat jo eta gero, hizketan jarraitu genuen biok minutu batzuetan. Minutu horietan gazte honek birritan erabili zuen *solastu* aditza (*hitz egin*) subjektu ERGekin. Erabilitako aldakortasuna aipatu nionean, esan zidan Elizondon ikasi zuela eta bertan, eskolan,

“euskara batuaren eragina” jaso zuela. Beraz, kontraesan batzuk ager zitezkeela bere hizkeran.

Ez zen, ordea, mutil hau Baztango hiztun bakarra subjektu ERGak zerabiltzana aditz inergatibo bakun batzuekin. Beste hiztun batek behintzat, eta adinekoa gainera, subjektu ERGak erabili zituen *dantzatu* eta *solastu* aditzekin, (nahiz zalantza batzuk zituen). Ez dakit nongo eragina izan zezakeen hiztun honek (baldin inongo eraginik bazuen). Beraz, ondoriozta dezakeguna zera da: oso gai konplexua dela ikertzen ari garena, baldin eta hiztun bakoitzaren hizkera zehatz-mehatz islatu nahi badugu. Aldakortasun xehe hori ikerketa soziolinguistikoko batean ikus liteke. Baina honek oso ikerketa sakona eskatuko luke. Nire azterketa honetan, aldakortasun horren berri orokorra nahi izan dut eman, soilik. Askoz sakonago iker daitekeen gaia da, hortaz, honako hau. Dena den, eta arestian aipatu dudan bezala, uste dut aldakortasun soziolinguistikoko honek ez gaituela itsutu behar. Hiztun gehienek nahiko gramatika homogeneoa daukate eta, beraz, bi gramatika nagusi desberdindu genitzake: bata, non aditz inergatibo bakun gehienek subjektu ERGa duten; eta bestea, zeinetan aditz inergatibo bakun gehienek subjektu ABSa eramaten baitute.

Hori bai. Goiko datuek erakusten dute aditz inergatiboen aldakortasun hau martxan dagoen aldaketa (berranalisi) batetik datorrela. Beraz, mendebaldeko hizkerak berritzaileak izan dira dagokigun ezaugarri honetan; eta ekialdeko hizkerak, berriz, kontserbadoreak. Badirudi martxan dagoen aldaketaren joera ekialdeko hizkeretan ere hedatzekoa dela, subjektu ERGa gehiago zabalduz.

13. Maileguak

Arestian emandako jeneralizazioek badaukate aipatzekoa den beste salbuespen bat: maileguen jokaera. Maileguen jokabidearena ere oso gai zaila da, eta hemen gaia gaintetik ukitu besterik ezin dut egin. Funtsean bi dira aditz inergatibo bakun mailegatuen berezitasunak. Batetik, euskal aditz inergatibo bakun mailegatu berriek oso joera berritzailea erakusten dute. Bestetik, aditz hauen jokabideak eragin zuzena erakutsi ohi du hizkuntza emaileetatik (gehienetan, gaztelaniatik edo frantsesetik). Bi faktore hauek elkarrekin lotuta azaltzen dira, egia esan.

Aditz inergatibo bakun mailegatu berriek joera berritzailea erakustean inplikatzan du subjektu ERGa eramango dutela, aditz inergatibo bakun zaharrek (jatorrizkoek) baino gehiagotan. Honen arrazoa ulertzea erraza ez den arren, ondokoa izan daiteke azalpenaren faktore bat: hizkuntza baten momentu sinkroniko batean, hitz berriek normalean erakutsiko dute hizkuntza horrek momentu horretan indarrean duen eredu gramatikalik berritzaileena; hain zuzen ere hitz berriak direlako, eta ez dutelako jaso behar inolako joera kontserbadorerik.

Bigarren faktorea honela deskriba liteke. Euskal aditz iragangaitz mailegatu askok (eta mailegu ez diren baina alboko hizkuntzenekin pareka edo erlazioa daitezkeen aditz iragangaitz zenbaitek ere) hizkuntza emaileen eredu berari jarraitzen diote, baina ez subjektuaren kasu-markaketan, jakina. Zehazki: baldin euskarak aditz iragangaitz bat mailegatzen badu, eta hizkuntza emaileak (gaztelaniak edo frantsesak) delako aditz iragangaitz hori era pronominallean (klitiko bihurkariekin edo) erabiltzen badu, gehienetan subjektu ABS batekin mailegatuko du euskarak. (Gauza bera esan daiteke frantsesez *être* laguntzailea daramaten aditz iragangaitz gehienei buruz).

Aldiz, baldin eta aditz irangangaitz bat hizkuntza emailean ez bada era pronominalean erabiltzen eta inergatiboa bada, euskarak joera handia edukiko du, aditz hori mailegatuz gero, subjektu ERG batekin mailegatzeko.

Bigarren faktore hau, zeharo independentea izanik ere, aurrekoarekin bat etortzen da gehienetan. Hain zuzen ere, aditz irangangaitz inergatibo bakunetan, subjektu ERGa gehiagotan erabiltzera eramaten dute faktore biek. Lehenengo faktoreak aditz inergatibo bakunen subjektu ERGra eramaten du, lehenago ikusi dugun bezala, horixe delako euskarak gaur egun indarrean duen eredu berritzailea (agerian, batez ere, mendebaldeko euskalkietan). Bigarren faktoreak, ordea, aditz inergatibo bakunen subjektu ERGra eramaten du, alboko hizkuntzetan era pronominalean erabiltzen diren aditz irangangaitz gehienak, azken batean, inakusatiboak direlako. Beraz, faktore biek daramate euskara aditz irangangaitzen arteko bereizketa semantikorantz. Hortaz, euskal aditz inergatibo bakun mailegatuek, gehienetan (ia-ia beti), subjektu ERGa hartuko dute mendebaldeko euskalkietan, eta askotan (gehienetan behar bada) ekialdeko euskalkietan. Adibidez: *flotatu*, *eboluzionatu*, (*botatu* = bote egin), *botatu* (= bo-toa eman), *eskiatu*, *erreinatu*, *errodatu*, *dimititu*, *funtzionatu*, eta abar. Datu hauen behaketak eraman omen zuen Sarasola (1977) proposatzera aditz irangangaitz mailegatu guztiak subjektu ERGa hartzen dutela. Subjektu ERGa gero eta gehiago ari dela hedatzen euskal maileguetan bai atzeman zuela ondo Sarasolak. Alabaina, aditz irangangaitz mailegatu *guztiak* subjektu ERGa hartzen dutela ez da deskripzio zuzena, aditz inakusatibo mailegatu tipikoei (erromantzeen aditz pronominalak barne) jarraituko dutelako subjektu ABSa hartzen.

Nik proposatu ditudan ondorio berdinetara heldu zen Alberdi (2003), nahiz eta honek ez duen desberdintzen mendebaldeko euskalkien jokabidea eta ekialdekoena. (Bestalde, Alberdiren aditz zerrendek, hiztegieta oinarrituta daudenez, badirudite euskara idatzian edo gramatiketako deskripzioetan dutela azkeneko iturburua, eta ez gaur egungo benetako erabileran).

14. *Irten*, *igo* bezalako aditzak

Gorago (3. atalean) proposatu dudan aurkaritza semantikoak (paziente/ez-paziente aurkaritzak) salbuespen batzuk edo salbuespen diruditen batzuk erakusten ditu. Hauen artean bitxienetarikoa mendebaldeko *irten* eta *igo* bezalako aditzek aurkezten dute. Egia esan, *igo* ez da nahitaez subjektu paziente tipikoa daraman aditza, askotan atelikoa izaten baita (*gora egin* bezala); baina *irten* aditzak bai eraman ohi duela subjektu paziente tipiko bat, behintzat telizitateari dagokionez.

Mendebaldeko *irten* eta *igo* bezalako aditzen jokaera azaltzeko asmoz, behin-behineko hipotesi bat aurkeztu nuen Aldai (2009) lanean. Hipotesi honen arabera, *irten* eta *igo* bezalako aditzak modu berezi batean ulertuak badira, euren subjektuak ez daude proto-pazientetik hain hurbil. Proto-pazientetik aldentze hori jasankortasunari (*affectedness* delakoari) dagokio hain zuzen; hots, proto-pazientearen hirugarren ezauzgarriari (ikus 3. atala). Beste era batera esanda, *irten* eta *igo* bezalako aditzak ohiko moduan ulertuak direnean, aditz hauen subjektua nahiko paziente tipikoa izaten da, aldaketak direlako eta telikoak izaten direlako (batez ere, *irten*). Alabaina, interpretazio berezi bat hartzen badute, eta jasankortasunari gagozkiolarik, honelako aditzek ez dute inpliketzen nahitaez beren subjektuek izaera jasankorra daukatetik. Zehatzago:

interpretazio berezi horren arabera, *irten* eta *igo* bezalako aditzak ez leudeke oso urrun emisio aditzetatik euren antolaketa kognitiboan.

Hirugarren atalean esan dudanez, jasankortasuna (*affectedness*) definitzea ez da batere erraza. Askotan, jasankortasuna korrelazioan egoten da telizitatearekin; baina kasu batzuetan telizitatea eta jasankortasuna ez datoz bat nahitaez. Honelako adibide garbi bat *lehertu* aditzak erakusten du. Modu grafiko batean adierazteko, aditz teliko baten ondorioa “barrurantz” badoa, subjektuari eragina eginez, eta aditz bihurkarien antzera, orduan aditz teliko hori jasankorra ere bada. Haatik, aditz teliko baten ondorioa “kanporantz” doala interpretatzen bada, subjektuari eragina egin gabe, eta emisioen antzera, orduan aditz teliko hori ez da nahitaez jasankorra. Azken kasu honean, “kanporantz” aditz telikoak aditz inergatiboetatik hurbil daudela uler daiteke.

Beraz, euskararen kasuan, eta inergatibitatearen hedapen baten ondorioz, “kanporantz” aditz teliko batzuek subjektu ERGa har lezakete, bereziki mendebaldeko euskalkietan. Holako kasuan leudeke, ez bakarrik *lehertu*, *leher egin* edo *eztanda egin* bezalako aditzak, baina baita *igo* eta *irten* bezalakoak. (Beharbada, espekulatiboki, uler liteke “gorantz” joatea “kanporantz” joatearekin erlazioanuta egon daitekeela kognitiboki; eta “beherantz” joatea “barrurantz” joatearekin. Cf. *barren* hitzak izan dituen esanahi biak). “Kanporantz” aditz telikoen multzo honetan, agian, *alde egin*, *ospa egin*, *ihes egin* eta holako beste batzuk sar genitzake. *Erresuzitadu* aditzak ere subjektu ERGa hartzen du mendebaldeko autore batzuen idatzietan. Azkenez (nahiz eta azken hau are espekulatiboagoa izan), beharbada “kanporantz” telizitatea eduki lezakete *amaitu* edo *bukatu* aditzek ere, *amaitu dut idazten* bezalako testuinguruetan (“idaztetik irten dut” izango balitz bezala); *hasi* aditzaren interpretazio kognitiboa “barrurantz” joango litzatekeen bitartean, *idazten hasi naiz* bezalako testuinguruetan (“idaztera sartu naiz” bailitzan).

15. Zeharkako objektua daukaten aditzak

Zeharkako objektua bakarrik daukaten aditzek ebidentzia gehiago eskaintzen dute hemen defendatzen den hipotesiaren alde. Hots, ekialdeko euskalkietan kasu-markaketa ergatibo(ago)a aurkitzen dugun bitartean, mendebaldeko euskalkietan markaketa semantikoa dagoela.

Euskaraz badaude zeharkako objektua eraman ohi duten edo eraman dezaketen argumentu-biko aditz batzuk: adibidez, *eutsi*, *deitu*, *itxaron*, *lagundu*, *begiratu*, *behatu*, *jarraitu*, *aditu*, eta abar. Markaketa honen azpian arrazoi semantikoren bat dagoenez ez dut ukituko lan honetan. Derrigorrez aztertu behar dena, ordea, da euskalki bakoitzak aditz hauekin izan ohi duen erregimena. Aldai (2008) lanean erakutsi nuenez, mendebaldeko euskalkietan honelako aditzek ondoko kasu-markaketak eraman ohi dituzte: ERG-ABS edo ERG-DAT (bizkaieraz, azkena, batik bat). Ekialdeko euskalkietan, ostera, ERG-DAT kasu-markaketa ez da oso ohikoa aipatutako aditzekin. Honen ordeaz, ERG-ABS edo ABS-DAT antolaketak dira gehien bat erabiltzen direnak.

Lafittek (1962: 190), adibidez, aditz hauei buruz (*transitifs indirects* deitzen ditu) zera aipatzen du nafar-lapurtera literarioarako: “Ces verbes sont généralement intransitifs de forme, et leur complément est presque toujours au datif”; hots, Lafitten us-tez, mota honetako aditzek, gehienetan, ABS-DAT erregimena daukate nafar-lapurtera literarioan. Hauen artean, *jarraiki* eta *jazarri* aipatzen ditu Lafittek. Alabaina, *behatu*

eta *ihardoki* aditzei buruz ERG-DAT erregimena daukatela dio (nahiz eta *behatu* aditzak ABS-DAT antolaketa ere har dezakeen; beste esanahi batekin, antza). Azkenez, *iguriki* eta *lagundu* aditzak aipatzen ditu, eta ERG-ABS erregimena eraman ohi dutela esaten du (ERG-DAT erregimena ere posible den/zen arren). Beraz, gaur egungo ikerketa dialektala egiteke badago ere, behin-behineko ondorio bezala zera aipa daiteke: erregimen aldakortasun handia ikusten dela aditz hauekin; baina nafar-lapurteraz ERG-ABS eta ABS-DAT erregimenek oso ohikoak dirudite, mendebalderago ERG-DAT ohikoagoa dirudien bitartean.

Batek esan lezake mendebaldean ere ABS-DAT erregimena askotan erabiltzen dela, hala nola *gustatu*, *etorri*, *heldu* edo *itsatsi* aditzekin. Alta, kontuan har bedi orain aipatu diren aditzak ez direla arestian aipatutakoen berdinak. *Gustatu* bezalako aditzek esperientzia-jasaile diren subjektuak izan ohi dituzte. Eta *etorri*, *heldu* edo *itsatsi* bezalako aditzek subjektu pazientea (jasailea) izaten dute. Hortaz, azken aditz hauek ez dira aditz inergatiboak bezalakoak, ez baitute subjektu ez-pazienterik eramaten. Lehenago kontsideratu ditudan aditzak, (esaterako, *eutsi*, *deitu*, *itxaron*, *iguriki*, *lagundu*, *begiratu*, *behatu*, *iharduki*, *jarraitu*, *eraso*, *jazarri*, *oldartu*, *aditu*), ordea, inergatiboen antzekoak dira, subjektu ez-pazientea (eta gehienetan agentea) hartu ohi dutelako.²

Euskara arkaikoan (XVI. mendean eta), azken multzo honetan aipatutako aditz gehienek ABS-DAT markaketa eramateko joera nagusia erakusten zuten. Gainera, ABS-DAT erregimena ez zen bakarrik ekialdeko euskalkietan agertzen, baina baita mendebaldeko euskalkietan ere, bizkaiera barne, *eutsi*, *oratu*, *itsatsi* (= *oratu*, *eutsi*), *jarraitu*, *eskatu*, *suplikadu*, *aditu*, *despedidu*, *lagundu* aditzen testigantzak frogatzen duenez. (Xehetasun gehiagorako, ikus Aldai 2008).

16. Dimentsio historikoa

Ponentzia hau ikuspegi sinkronikotik aurkeztu nahi izan dut. Hala ere, garbi dago ikuspegi sinkronikoan deskribatutako aldakortasunak dimentsio historiko bat inplikatzeko duela. Dimentsio historikoa Aldai (2008) lanean aztertu nuen, gehienbat, baina badaude gauza asko oraindik ikertzeko.

Nahiko segurtasun handiaz esan dezakeguna zera da: euskararen historian gertatzen ari den aldaketaren norabidea kasu-markaketa ergatibotik kasu-markaketa semantikorantz mugitzen dela. Are gehiago, aldaketa hau —berranalisi bat, azken batean— mendebaldean hasi zen lehenago (Bizkaian edo, beharbada, Gasteizen), eta ekialderantz hedatzen ari omen da aspaldion (gazteen hizkerak salatzen bide duenez).

Aldaketaren norabidea frogatzen duen ebidentzia *dantzatu*, *jokatu*, *bazkaldu*, *afaldu* eta antzeko aditz inergatiboek eskaintzen dute. Lehenengo aditz bien testigantza zaharrek subjektu ABSak erakusten dituzte, baita mendebaldean ere (adibidez, *dantzatu* aditza Tolosan 1619an jarritako bertso iraingarrietan agertzen da subjektu ABS batekin). Janari aditzen aldaketa, aldiz, Lapurdin dokumentatzen da hobekien.

² Ohar bedi zein mehea eta fina den paziente/ez-paziente aurkaritza, aditz batzuen subjektuak, aldaketa semantiko txiki baten bitartez, batetik bestera pasa baitaitezke. Adibidez, *heldu* edo *lotu* aditzak: *itsasotik heldu zaio aita* (subjektu pazientea) / *besotik heldu dio aitak* (subjektu ez-pazientea).

Lapurdiko autore arkaiko eta zahar guztiek subjektu ABSekin erabiltzen dituzte janari aditzak, antolaketa ergatiboak eskatuko lukeen bezala. Kontuan hartu ekialdeko euskalkietan janari aditzak iragangaitzak direla beti. Gaur egun, ostera, (nire ikerketaren arabera, behintzat), Lapurdiko hiztunek subjektu ERGa erabiltzen dute janari aditzekin, kasu-markaketa semantiko batek eskatuko lukeen bezala.

Benetako aditz inergatiboek baino testigantza hobea eskaintzen dute aurreko atalean ikusi ditugun zeharkako objektuko aditzek. Arestian aipatu dudana bezala, *eutsi, oratu, itsatsi, jarraitu, eskatu, suplikatu, aditu, despeditu, lagundu* eta antzeko aditzek mendebaldeko euskalkietan, baita *heldu, baliatu, behatu, otoiztu* edo antzekoek ekialdeko euskalkietan, ABS-DAT erregimena erakutsi ohi zuten testigantza zaharrenetan (antolaketa ergatibo hertsia batek eskatuko lukeen moduan). Testigantza berriagoetan, ostera, ERG-DAT erregimena —antolaketa semantikoa islatzen duena— da gehien agertzen dena mendebaldean (ERG-ABS erregimenarekin batera); baina ekialdean ERG-ABS eta beharbada oraindik ABS-DAT (Zuberoan?) dira gehien erabiltzen diren erregimenak.

17. Euskararen kasu-markaketaren etiketaz

Bigarren atalean esan dudanez, hizkuntza zehatz bati etiketa tipologikoak ezartzea ez da batzuetan lan erraza. Horrela, euskararen kasu-markaketari etiketa bat jarri nahi diogunean, zailtasun handiak aurkitzen ditugu. Zailtasun horien artean, *egin*-konposatuena aipatu dut, aditz hauek iragangaitzen eta iragankorren bitartean aurkitzen baitira. Beste zailtasun bat semantikaren aldetik datorkigu, ez baita kontu sinplea asmatzea zer aurkaritza semantiko dagoen euskal aditz iragangaitzen artean (baldin eta aurkaritza semantikorik badago).

Lan honetan gehien bat ukitu dudana zailtasuna, ordea, aldakortasun dialektalari dagokio. Ikusi dugun bezala, aditz inergatibo bakunen artean aldakortasun handia aurki daiteke euskalki batetik bestera. Oso gutxi gorabehera, mendebaldeko euskalkietan aditz inergatibo bakunek subjektu ERGak hartzen dituzte, ekialdean subjektu ABSak erakutsi ohi dituzten bitartean. Aldakortasun hau azaltzeko, berranalisi bat proposatu dut, zeinaren bitartez euskararen kasu-markaketa ergatibo izatetik antolaketa semantikoa izatera pasatzen ari den. Berranalisi hau mendebaldean hasi zen lehenago, eta horregatik aurkitzen ditugu bertan subjektu ERGak aditz inergatibo bakunekin. Aspaldion, delako berranalisia ekialderantz hedatzen ari dela dirudi. Baina ekialdean, batez ere Zuberoan, oraindik agertzen dira aditz inergatibo asko subjektu ABSekin. Dena den, kontuan hartu behar dugu aditz inergatibo bakunak, guztira harturik ere, nahiko aditz gutxi direla, eta, beraz, aditz apur hauetan oinarriturik erabaki bat hartzeak nahiko kontu labainkorra dirudiela.

Ondorioz, halabeharrez etiketa bat ezarri behar badiogu euskararen kasu-markaketari, zera esan dezakegu: mendebaldeko euskalkiek (bizkaierak, batez ere) antolaketa semantikoa erakusten dutela; baina ekialdeko euskalkiak (zuberera, bereziki) ergatibo(ago) direla. Bestela, ondokoa ere esan genezake: euskara, bere osotasunean, kasu-markaketa ergatiboaren eta kasu-markaketa semantikoaren bitartean datzala, mendebaldeko euskalkiak azken honetatik hurbilago daudelarik.

Aipamen bibliografikoak

- Alberdi, X., 2003, «Euskal aditz mailegatuen erregimena: hurbilketa». In J. M. Makatzaga & B. Oyharçabal (arg.), *P. Lafitteren sortzearen mendemugako biltzarra. Gramatika gaiak. Iker 14 (I)*. Bilbo: Euskaltzaindia, 37-60.
- Aldai, G., 2002, *The grammaticalization of present and past in Basque*. Doctoral dissertation. University of Southern California.
- , 2006, «The semantic (i.e. split-intransitive) case-marking system of Western Basque». In B. Fernandez & I. Laka (arg.), *Andolin gogoan: Essays in honour of Professor Eguzkitza*. Bilbo: University of the Basque Country, 117-138.
- , 2008, «From ergative case marking to semantic case marking: the case of historical Basque». In M. Donohue & S. Wichmann (arg.), *The typology of semantic alignment*. Oxford: Oxford U. P., 197-218.
- , 2009, «Is Basque morphologically ergative?: Western Basque vs. Eastern Basque» *Studies in Language* 33 (4), 783-831.
- Comrie, B., 1978, «Ergativity». In W. P. Lehmann (arg.), *Syntactic typology: Studies in the phenomenology of language*. Austin: University of Texas Press, 329-394.
- Dixon, R. M. W., 1994, *Ergativity*. Cambridge: Cambridge U. P.
- Dowty, D., 1991, «Thematic proto-roles and argument selection», *Lg* 67 (3), 547-619.
- Euskaltzaindia, 2000, *Hiztegi batua*. Bilbao: Euskaltzaindia.
- Lafitte, P., 1962 [1944], *Grammaire basque: navarro-labourdin littéraire*. Berrinprimatua: Baiona/Donostia: Ikas/Elkar, 1979.
- Levin, B., 1983, *On the nature of ergativity*. PhD dissertation, MIT.
- , 1989, «The Basque verbal inventory and configurationality». In L. Marácz & P. Muysken (arg.), *Configurationality: The typology of asymmetries*. Dordrecht: Foris Publications, 39-62.
- & M. Rappaport-Hovav, 1995, *Unaccusativity*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Sarasola, I., 1977, «Sobre la bipartición inicial en el análisis en constituyentes», *ASJU* 11, 51-90.
- Schütze, C. T., 1996, *The empirical base of linguistics: Grammaticality judgments and linguistic methodology*. Chicago/London: University of Chicago Press.
- Trask, R. L., 1997, *The history of Basque*. London/New York: Routledge.
- , 2002, «Ergativity and accusativity in Basque». In K. Davidse & B. Lamiroy (arg.), *The nominative & accusative and their counterparts*. Amsterdam: John Benjamins, 265-284.